

Elżbieta BREITKOPF
Uniwersytet Warszawski

WYBRANE PROBLEMY OŚWIATY POZASZKOLNEJ W ŚRODOWISKU WIEJSKIM

Ukształtowane w XIX wieku pojęcie oświaty dorosłych oznaczało kształcenie ogólne. W początkowym okresie, przypadającym na pierwsze dziesięciolecia ubiegłego wieku, głównym zadaniem oświaty było upowszechnienie wykształcenia elementarnego jako niezbędnego we wczesnym etapie rozwoju kapitalizmu. W drugiej połowie XIX w. podstawowe zadanie polegało na organizowaniu aktywnego uczestnictwa szerokich mas w życiu kulturalnym i społecznym.

Na sformułowanie tego zadania miały wpływ przemiany społeczne tego okresu, związane z rozwojem ruchu robotniczego. Kształcenie zawodowe ujmowano wówczas jako odrębny tor oświatowy, charakteryzujący się specyfiką celów i nie związany z kształceniem ogólnym¹.

Obecnie, odmienne ujmowanie relacji między kształceniem ogólnym i zawodowym w oświacie dorosłych wynika z nowych zadań oświatowych w społeczeństwie ulegającym szybkim przemianom². Problem ten znalazł swoje odzwierciedlenie w obradach Kongresu Oświaty Dorosłych w Montrealu w 1960 roku. Rozważano szczególnie dwa problemy: "jak w nowych warunkach rozwojowych społeczeństwa i kultury, cechujących się szybkimi przeobrażeniami i perspektywą coraz bardziej gwałtownych dalszych zmian, winny być rozumiane cele oświaty dorosłych i 2/ jakie zmiany nastąpić winny - na tle czynników rozwojowych - w ujmowaniu treści i metody oświaty dorosłych³".

Uczestnicy obrad podkreślali, że jeśli oświata dorosłych pomagać ma człowiekowi w rozumieniu dokonujących się przemian, w których istotną rolę odgrywają procesy technologiczne, to tradycyjny podział ulec musi rewizji. Nie ma współcześnie, jak wskazywano, "żadnych uzasadnień dla tradycyjnego wyłączenia

z treści pojęcia oświata dorosłych, zagadnień kształcenia zawodowego⁴.

Z kolei nowe zadania instytucji /wchodzących w skład systemu oświaty dorosłych/ wynikają z nowego ujmowania terminu "kształcenie ustawiczne". Dotychczas bowiem kształcenie ustawiczne pojmowano jako konieczność uczenia się dla nadążania za postępem nauki i techniki. Powodowało to w konsekwencji raczej "adaptację człowieka do warunków wynikających z przeobrażeń niż przygotowanie go do ich kształtowania"⁵.

Nowe ujęcie pojęcia kształcenie ustawiczne polega na akcentowaniu jego roli w przewidywaniu i kontrolowaniu procesów związanych z dynamiką postępu w różnych dziedzinach. W tym aspekcie, oświata dorosłych "nabiera nowej społecznej funkcji, staje się integralną częścią ogólnego systemu wychowania, a instytucje oświaty dorosłych stają się równorzędnym składnikiem tego systemu w stosunku do instytucji wychowawczych obejmujących dzieci i młodzież"⁶. Teza ta znalazła potwierdzenie w toku obrad Kongresu Oświaty Dorosłych w Tokio /1972 r./, gdzie uznano oświatę dorosłych za integralne ogniwo systemu oświatowego⁷.

Nowe ujęcie systemu edukacji, jako zintegrowanej całości, wymagało bliższego określenia pojęcia i zadań oświaty dorosłych. Wymagania te, spełnione zostały podczas obrad XIX Konferencji Generalnej UNESCO w Nairobi w 1976 roku. Przyjęto nowe określenie pojęcia "oświaty dorosłych". Oznacza ono obecnie "całokształt procesów kształcenia formalnych i nieformalnych, niezależnie od treści, metod i poziomu, stanowiących przedłużenie lub dopełnienie kształcenia uzyskanego w szkołach - także kształcenie praktyczne, dzięki któremu dorośli członkowie społeczeństwa rozwijają swoje umiejętności, wzbogacają wiedzę, doskonalą techniczne i zawodowe kwalifikacje albo uzyskują nowe, wzbogacają życie osobiste i pełniej uczestniczą w socjalnym, ekonomicznym i kulturalnym rozwoju społeczeństwa"⁸.

Obecnie dokonamy próby odpowiedzi na pytanie, jakie problemy winny być brane pod uwagę przy realizowaniu zasady integracji oświaty ogólnej i zawodowej, w ramach oświaty pozaszkolnej w środowisku wiejskim.

Pierwszy z nich możemy ująć w postaci następującego pytania: co rozumieć będziemy przez zakres i treść pojęcia wiedza ogólna w oświacie pozaszkolnej. Przyjmuje się, że w systemie oświaty dorosłych treść edukacji jest teoretycznie nieograniczona oraz, że w systemie tym winny być uwzględniane wszelkie gałęzie wiedzy i umiejętności⁹.

Przy zastosowaniu jednego z możliwych kryteriów podziału wiedzy, w tym przypadku na wiedzę ogólną i zawodową, zakres treści pojęcia wiedza ogólna obejmować zatem będzie wszystkie gałęzie i umiejętności z wyjątkiem wiedzy i umiejętności zawodowych.

Tak szerokie ujmowanie zakresu treści pojęcia wiedza ogólna sprawia, że np. wiedzę techniczną włącza się w zakres wiedzy ogólnej¹⁰.

Kolejny problem dotyczy wyboru tych dziedzin z zakresu wiedzy ogólnej, jakie są szczególnie istotne dla społeczności wiejskich. Problem ten należy jak sądzę, rozpatrywać w dwu aspektach. Pierwszy z nich wiąże się z tezą, że integracja wiedzy ogólnej i zawodowej winna dokonywać się poprzez włączenie treści wiedzy ogólnej w nurt oświaty zawodowej¹¹. Jest to teza dość znamienna. W oświacie pozaszkolnej bowiem, szczególnie w środowisku wiejskim, formy oświaty zawodowej tworzą pewien system, ze specyficzną dlań strukturą.

Wyraźna także jest tendencja do rozwijania systematycznych form kształcenia. Dla nurtu oświaty ogólnej natomiast /poza wyjątkami, o których będę pisać dalej/, charakterystyczne jest upowszechnianie wiedzy. W programach instytucji kulturalno-oświatowych w środowisku wiejskim obserwujemy często zjawisko przypadkowego doboru treści wiedzy ogólnej, a zwłaszcza wycinkowość, fragmentaryczność w przekazywaniu tych treści.

Włączenie zatem wiedzy ogólnej w nurt oświaty zawodowej stwarza szansę na podniesienie rangi wiedzy ogólnej w oświacie pozaszkolnej, na rzeczywistą w przyszłości realizację postulatu o koniecznym, wszechstronnym kształceniu dorosłych uczniów.

Włączanie treści z zakresu wiedzy ogólnej do programów kształcenia zawodowego rodzi jednak pytanie o kryteria doboru tej wiedzy.

Czy ma to być np. wiedza z zakresu biologii, chemii, matematyki szczególnie przydatna dla rozumienia treści wiedzy zawodowej, komplikującej się na skutek postępu nauk rolniczych. A więc postęp w naukach rolniczych przyjmiemy jako kryterium doboru treści wiedzy ogólnej.

Czy też, lub także, kryterium doboru tych treści będą wybrane problemy związane z życiem i pracą człowieka w środowisku wiejskim /np. problemy zdrowia, ochrona środowiska, zagadnienia polityki rolnej, problemy życia w rodzinie i wychowanie ew. inne/.

Wybór pierwszego kryterium oznacza zarazem wybór takiego kierunku rozwoju pozaszkolnej oświaty, który charakteryzować będzie zbliżanie form pozaszkolnych do kształcenia szkolnego.

Wybór drugiego kryterium stwarza możliwość rozszerzania zasobu wiedzy ogólnej rolników o treści związane z ich pracą i życiem w środowisku wiejskim.

Decyzja o wyborze jednego z kryteriów lub też uwzględnienie w programach kształcenia obu tych kryteriów w jakimś zakresie, oznacza jednak w każdym przypadku, nową jakość procesu kształcenia rolników.

Naturalnie problem nie kończy się z chwilą wyboru odpowiednich kryteriów. Dalszych rozstrzygnięć wymagają takie sprawy, jak: w jakich formach kształcenia zawodowego możliwe jest włączenie jakiego zakresu treści wiedzy ogólnej, czy te same treści winny zawierać programy kształcenia obowiązujące w całym kraju w danej formie oświatowej, czy też należy uwzględniać tu pewne zmienne wynikające ze stopnia rozwoju społecznego, ekonomicznego i kulturalnego, określonych rejonów i środowisk, i zainteresowań dorosłych uczniów.

Odpowiedź na te i inne pytania wymaga rozstrzygnięcia przez teoretyków i praktyków oświaty rolniczej oraz specjalistów z dziedziny dydaktyki ogólnej.

Obecnie, zarówno w opracowaniach teoretycznych, jak i w zaleceniach UNESCO, preferowany jest tu zakres treści wiedzy ogólnej, który wyznacza: zdrowie człowieka, odżywianie, wychowanie dzieci. Wybór zakresu treści z innych dziedzin wiedzy ogólnej wynikać winien z potrzeb i zainteresowań członków społeczności wiejskiej.

W naszym systemie oświaty pozaszkolnej wyróżnić możemy dwie tendencje związane z rozwojem oświaty ogólnej w środowisku wiejskim. Jedna z nich wyraża się dążeniem do integracji wiedzy ogólnej i zawodowej w oświacie rolniczej, druga - rozwojem systematycznych form kształcenia w ramach oświaty ogólnej.

W rozszerzającej się tendencji do rozwoju systematycznych form w oświacie ogólnej, w dziedzinie zdrowia, odżywiania, wychowania a także innych, które wyznaczają potrzeby społeczne oraz indywidualne zainteresowania mieszkańców wsi /w tym rolników/ można, jak sądzę, upatrywać szansę działalności oświatowej instytucji kulturalno-oświatowych w środowisku wiejskim.

Przyjęcie tej tezy /traktowanej tu w sposób hipotetyczny/ nie oznacza ~~bynajmniej~~, że upowszechnianie wiedzy w dotychczasowych formach nie ma w ogóle racji bytu. Oznacza tylko, że w działalności oświatowej tych instytucji nie powinny dominować te formy pracy, jakie pozbawione są cech umożliwiających systematyczne zdobywanie i rozszerzanie zasobu wiedzy w jakiejś dziedzinie.

Systematyczne formy zdobywania wiedzy ogólnej sprzyjać mogą także rozwojowi czytelnictwa. Inna jest bowiem jakość /wartość wychowawcza/ sytuacji, w toku której słuchacze pojedynczego wykładu zostają poinformowani o literaturze dotyczącej tematu wykładu, a inna, jeśli będą zobowiązani do zdobycia informacji potrzebnych do zrozumienia kolejnego tematu.

Ta druga sytuacja stwarza znacznie większe szanse na kształtowanie nawyku czytania, zwłaszcza książek, na rzeczywiste zbliżenie książki do uczestnika procesu kształcenia.

Przesunięcie akcentu w pracy placówek kulturalno-oświatowych, z działań związanych z popularyzacją wiedzy ogólnej, na rzecz szerszego rozwoju form, umożliwiających systematyczne zdobywanie wiedzy z różnych dziedzin, prowadzenie działalności stymulującej rozwój zainteresowań rolników wiedzą ogólną, wymaga jednak zmian w strukturze organizacji działalności oświatowej.

Zadania te przekraczają bowiem możliwości poszczególnych placówek, kompetencje ich gospodarzy oraz rad społecznych. Nowe zadania oświatowe wymagają jak sądzę przejęcia działań w dziedzinie programowania, organizacji pracy tych placówek i częściowo realizacji, przez zbiorcze szkoły gminne wraz z Gminnymi Ośrod-

kami Kultury. Umożliwi to, jak sędzę, zgodne z potrzebami społecznymi urzeczywistnienie postulatu o powszechnej dostępności oświaty.

PRZYPISY

¹R.Wroczyński, O "Wprowadzenie do zagadnień pracy oświatowej, Warszawa 1964, s. 4-46

²J.w.,

³J.w., s.56

⁴J.w., s.60

⁵Charakteryzując etap ewolucji pojęcia "kształcenie ustawiczne" R.Wroczyński wskazuje, że "Początkowy etap, przypadający na pierwsze dziesięciolecie bieżącego wieku, wiązał się z narastającą potrzebą dopełniania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji... Inny zakres zadań w tej dziedzinie pojawia się współcześnie. W procesach dalszego kształcenia zaczyna dominować sprawa nie podnoszenia kwalifikacji, a ich uzupełniania, odświeżania, wiedzy i umiejętności, nadążania za postępem w obrębie uzyskanej, wąskiej nieraz specjalizacji. I to jest właśnie etap rozwojowy dalszego kształcenia, który określa się obecnie mianem kształcenia ustawicznego, jako zjawiska nie związanego z poziomem wykształcenia, ale z koniecznością jego ciągłego doskonalenia i dopełniania wykształcenia, dla nadążania za przyrostem wiedzy i postępu specjalizacji, jako charakterystycznymi znamionami rewolucji naukowo-technicznej". R.Wroczyński, Ustawodawstwo w zakresie kształcenia ustawicznego; Raport z badań w dziale VI problemu węzłowego "Modernizacja systemu oświaty w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym". Warszawa 1977 /maszynopis/, s. 10

⁶R.Wroczyński, Wprowadzenie do zagadnień pracy oświatowej; *op. cit., s. 58-59

⁷R.Wroczyński, Edukacja permanentna, Problemy-Perspektywy, Warszawa, 1976, s. 38

⁸Definicja powyższa zawarta jest w dokumencie "Recommendation on the development of adult education. Adopted by the General Conference at its Ninetheenth Session Nairobi, 1976. Definicję tę podaje R.Wroczyński, Problemy oświaty na forum UNESCO, Kultura i Społeczeństwo, 1977 nr 3, s. 34

⁹Recommendation..., op.cit.

¹⁰por. R.Wroczyński, Edukacja permanentna, op.cit. s. 116

¹¹Recommendation, op.cit.